

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 2, p. 173-181, April 2012

**TÜRKÇEDEKİ BELİRTME ÖBEKLERİNİN TÜRLERİ VE
BUNLARIN ADLANDIRILMASI**
TYPES OF DETERMINATIVE PHRASES IN TURKISH AND NAMING THEM

Yrd. Doç. Dr. Tahir KAHRAMAN

Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

Abstract

Lexical clusters corresponding to a single unity or concept, and functioning as a single unity in expression, and not conveying a judgement are called “determinative phrases”. Writers of Turkish grammar sources, in general, do not pay regard to a criterion whilst naming and classifying them, or they do not suggest an explication of the criterion on the basis of which they name and classify them.

For instance, philologists such as Tahsin Banguoğlu, Kaya Bilgegil, Muharrem Ergin, Vecihe Hatiboğlu, Rasim Şimşek, Leyla Karahan, Günay Karaağaç, İbrahim Delice, Jean Deny, Kononov have mentioned determinative phrases and types of them in their books. On the other hand, Haydar Ediskun, Hikmet Dizdaroğlu, and Tahir Nejat Gencan have not touched upon determinative phrases in any parts of their books.

There are some common points and similarities in the naming and classification of the philologists giving information about determinative phrases. However, in the books of the philologists except for Günay Karaağaç and İbrahim Delice, the criterion used to classify the determinative phrases has not been mentioned.

We, as the first to say, find it useful to group the types of the Turkish determinative phrases “on the basis of the lexical types they function in expression”. Those are “noun phrase, adjective phrase, adverbial phrase, verb phrase and exclamation phrase”. Second, determinative phrases should be classified on the basis of their “structural properties”. Those are 19 types, which we have ordered in our essay.

Key Words: determinative phrase, the names of the phrases, phrase types

Öz

Genellikle tek varlığı ya da kavramı karşılayan, anlatımda tek öge olarak görev yapan ve yargı bildirmeyen sözcük kümelerine “belirtme öbeği” denir. Türkçeye ilgili dil bilgisi kaynaklarının yazarları, çoğunlukla, Türkçedeki belirtme öbeklerini adlandırırken ve bölümlerken bir ölçüt belirlememekte ve kendi adlandırma ve bölümlenmelerini hangi ölçüte göre yaptıklarını açıklamamaktadırlar.

Örneğin; Tahsin Banguoğlu, Kaya Bilgegil, Muharrem Ergin, Vecihe Hatiboğlu, Rasim Şimşek, Leyla Karahan, Günay Karaağaç, İbrahim Delice, Jean Deny, Kononov gibi dilciler; kitaplarında belirtme öbeklerine ilişkin bilgiler vermiş ve bunların çeşitlerini yazmışlardır. Ancak Haydar Ediskun, Hikmet Dizdaroğlu, Tahir Nejat Gencan ise; belirtme öbekleri konusunu, kitaplarının herhangi bir bölümünde işlememişlerdir.

Belirtme öbekleri hakkında bilgi veren dilcilerin adlandırma ve bölümlenmelerinde bazı benzer ve ortak noktalar bulunmaktadır. Ancak Günay Karaağaç ve İbrahim Delice dışındaki dilcilerin kitaplarında, belirtme öbeklerinin hangi ölçüte göre çeşitlere ayrıldığı bildirilmemiştir.

Biz, Türkçenin belirtme öbeklerini, ilk olarak “anlatımda işlevini gördükleri sözcük türlerine göre” çeşitlere ayırmayı uygun görüyoruz. Bunlar “ad öbeği, sıfat öbeği, belirteç öbeği, fiil öbeği ve ünlem öbeği” adlarıyla andığımız 5 türdür. İkinci olarak, belirtme öbeklerinin “yapısal özelliklerine göre” türlere ayrılması gerekmektedir. Bunlar, yazımızda adları sıralanan toplam 19 türdür.

Anahtar Sözcükler: belirtme öbeği, öbeklerin adları, öbek türleri

Yazıdaki açıklama ve önerilerin doğru anlaşılması için, önce “belirtme öbeği” terimini nasıl tanımladığımızı söyleyelim: “Genellikle tek varlığı ya da kavramı karşılayan, anlatım içinde tek öge olarak görev yapan ve yargı bildirmeyen söz birliklerine belirtme öbeği denir.” (Kahraman, 2009: 164). Belirtme öbeği biçimindeki dil öğelerini “basit, türemiş, birleşik” sözcük biçimindeki dil öğelerinden ayıran özellik; belirtme öbeklerinin, birbirinden ayrı yazılan birden çok sözcükten oluşmasıdır. Birden çok sözcükten oluşan fakat yazılı anlatımda bitişik yazılarak tek sözcük biçiminde kullanılan “*bilgisayar, buzdolabı, dedikodu, ilköğretim, Topkapı...*” gibi dil öğeleri belirtme öbeği değil, birer birleşik sözcüktür. Bu ayrımı koyarsak, sözcüklerin yapı bakımından çeşitlerini öğretmede zorluklar yaşamayız ve çelişkilere düşmeyiz.

Türkçedeki belirtme öbekleri konusunda kitap yazan, yazdığı Türk dilbilgisi kitabında bu konuya yer veren, bildiri sunan, inceleme yazıları yayınlayan ya da ders veren dilciler; bu öbeklerin çeşitlerini yazarken ve bunları adlandırırken hangi ölçütü dikkate aldıklarını belirtmelidirler. Çünkü, ancak buna bağlı olarak, söz konusu kitapları – yazıları okuyanların ve konuyu öğrenmek isteyenlerin kafalarında, belirtme öbekleriyle ilgili düzenli ve açık bir bilgi oluşur. Okuyucular – öğrenciler, o dilcinin kitabındaki bilgileri, kafasında belirgin, açık bir çerçeveye oturtur, sorgulayabilirler. Böylece, anlama ve kalıcı öğrenme gerçekleşir. Bu yapılmayınca, yazılanlar ancak ezberlenebilir ve yeri geldikçe yinelenir.

Örneğin; Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı kitabında “Belirtme Öbekleri” başlığı altında sekiz çeşit sıralamıştır: 1. Adtakımı, 2. Sıfattakımı, 3. Zarf öbeği, 4. Takı öbeği, 5. Çekim öbeği, 6. Bağlam öbeği, 7. Yanaşma takımı, 8. Katma öbekler (Banguoğlu, 1974).

Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi adlı kitabında “Belirtme (tayin) grupları” başlığı altında sekiz çeşitten söz etmiştir: 1. İsim tamlamaları, 2. Sıfat tamlamaları, 3. Bağlaç grupları, 4. Zarf grupları, 5. İsim grupları, 6. İkizlemeler, 7. Edat grupları, 8. Unvan grupları (Bilgegil, 1984).

Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi adlı kitabında “Kelime gurupları” başlığı altında on yedi çeşit hakkında bilgi vermiştir: 1. Tekrarlar, 2. Bağlama gurubu, 3. Sıfat tamlaması, 4. İyelik gurubu ve isim tamlaması, 5. Aitlik gurubu, 6. Birleşik isim, 7. Birleşik fiil, 8. Ünvan gurubu, 9. Ünlem gurubu, 10. Sayı gurubu, 11. Edat gurubu, 12. İsnat gurubu, 13. Genitif, datif, lokatif, ablatif gurupları, 14. Fiil gurubu, 15. Partisip gurubu, 16. Gerundium gurubu, 17. Kısaltma gurupları (Ergin, 1972).

Vecihe Hatiboğlu, Türkçenin Sözdizimi adlı kitabında “Yargısız anlatımlar” başlığı altında dört çeşit sayıyor: 1. Tamlamalar (bunları kendi içlerinde on çeşide ayırıyor), 2. Birleşik Sözcükler, 3. Deyimler, 4. İkilemeler (Hatiboğlu, 1972).

Rasim Şimşek, Örneklerle Türkçenin Sözdizimi adlı kitabında “Belirtme Öbekleri” başlığı altında altı çeşide değiniyor: 1. İyelik Öbekleri (ad takımı, adıl takımı), 2. Niteleme Öbekleri (önad takımı, sayı, öb., san öb., belirteç öb.), 3. Çekim Öbekleri (ad öb., eylem öb., ilgeç öb.), 4. İkileme, 5. Bağlaç Öbekleri, 6. Ünlem Öbeği (Şimşek, 1987).

Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi adlı kitabında on dört çeşit “kelime grubu”nu yazıp bunlara ilişkin bilgiler vermiştir: 1. İsim tamlaması, 2. Sıfat tamlaması, Sıfat-fiil grubu, 4. İsim-fiil grubu, 5. Zarf-fiil grubu, 6. Tekrar grubu, 7. Edat grubu, 8. Bağlama grubu, 9. Ünvan grubu, 10. Birleşik isim grubu, 11. Ünlem grubu, 12. Sayı grubu, 13. Birleşik fiil, 14. Kısaltma gurupları (Karahan, 2004).

Günay Karaağaç, Türkçenin Söz Dizimi adlı kitabında “söz öbekleri”ni; yapısal özellikleri, onları oluşturan “ögenin yönü” ve oluşturulma zamanı (önceden hazırlanma ya da kullanım sırasında oluşturulma) ölçütlerini dikkate alarak “yapımlık söz öbekleri”, “çekimlik söz öbekleri” biçiminde iki ana başlık altında toplamaktadır (Karaağaç, 2009). Günay Karaağaç, bu üç ölçütü birlikte ele alarak bunlara göre bir ayırım yaptığı için, bölümlenmesinde herhangi bir ölçüte bağlı kalmayan ya da bunu açıklamayan incelediğimiz öteki dilcilerden ayrılmaktadır.

İbrahim Delice, Türkçe Sözdizimi adlı kitabında; “a. Yapısal bağıntı için ek kullanılmayan ve [kelime veya kelime öbeği / kelime veya kelime öbeği + (öbek çekim eki)] yapısıyla oluşturulan **kelimeyle kurulan öbekler**”, b. Yapısal bağıntı için ek kullanılan ve [kelime veya kelime öbeği + (öbek yapım eki) / kelime veya kelime öbeği + öbek yapım eki + (öbek çekim eki)] yapısıyla oluşturulan **ekle kurulan öbekler**” olmak üzere, belirtme öbeklerini iki kümeye ayırmaktadır. Sonra da, bu özellikleri taşıyan öbekleri bir tablo biçiminde vermektedir (Delice, 2003: 18-19).

Jean Deny, “Türk Dil Bilgisi” adlı kitabında; “Kelime öbeklerini biz şöyle ayırdediyoruz: 1. Belirtici ‘déterminatif’ öbekler ki, bunlar iki haddeden ibaret olup birincisi ikincisini belirtir. Kırmızı ev, çoban-ın ev-i gibi. (...) 2. Yanaşmalık ‘appositionnel’ öbekler ki, böylelerinde yanaşma durumunda olan iki ve daha ziyade hadler yalnız bir ferdi bildirirler. (...) 3. Yedişleyen bir kelime ile onun yedişlediği bir tümleyen nesne ‘complément régime’ den yapılma öbekler.” Diye belirtme öbeklerinin çeşitlerini ayırıyor. Devamında, bu sonuncu çeşide “bir ev yap-mak, benim için, bundan uzak” örneklerini veriyor (Deny, 1941, 709-710).

Talat Tekin’in geniş özetinden anladığımızı göre; Kononov, Grammatika sovromennogo turetskogo literaturnogo yazıkı” adlı yapıtının “sintaks bölümü” ikinci büyük bölümdür. Bu kitabın “Terkip” bölümünde, “Terkibi ‘iki veya daha fazla anlamlı kelimenin tek birleşik anlam ifade etmek üzere sintaktik olarak şekillenmesi ve semantik olarak bütünleşmesi’ tarzında tanımlayan müellif üç çeşit terkibe Türkçeden örnekler veriyor: 1. Leksik terkip (üç köşe, yeniçeri, yemek odası, duvar saati vb.), 2. Sintaktik terkip (üç ev, demir kapı, akşam

gezintisi vb.), 3. Leksik – sintaktik terkip (bir üçköşe, yeni yemek odası, eski duvar saati vb.).” (Tekin, 1959, 350)

Tahir Nejat Gencan’ın “Dilbilgisi” kitabıyla Haydar Ediskun’un “Türk Dilbilgisi” kitabının “Sözdizimi” bölümlerinde ve Hikmet Dizdaroğlu’nun “Tümcebilgisi” kitabında, belirtme öbeklerine ayrı bir yer verilmemiştir.

Görüldüğü gibi; yukarıda söz konusu ettiğimiz sözdizimi kitaplarında ya da dilbilgisi kitaplarının sözdizimi bölümlerinde, ya belirtme öbekleri konusu hiç ele alınmamış ya da bu konuda, genellikle uyulan ölçüt bildirilmeden değişik bölümlere ve adlandırmalar yapılmıştır. Konuyu işleyen kitaplardaki bölümlenmeleri ve adlandırmaları karşılaştırmalı olarak belirleyelim:

a) T. Banguoğlu’nun kullandığı “sıfattakımı, takı öbeği, bağlam öbeği”; K. Bilgegil’in kullandığı “sıfat tamlamaları, bağlaç grupları, ikizlemeler, edat grupları”; M. Ergin’in kullandığı “tekrarlar, bağlama gurubu, sıfat tamlaması, edat gurubu, fiil gurubu (adfiil cümlemesisi), genitif – datif – lokatif – ablatif gurupları”; R. Şimşek’in kullandığı “ikileme, bağlaç öbekleri” adları; Leyla Karahan’ın kullandığı “ünlem grubu”, “birleşik isim grubu” ve “birleşik fiil grubu” dışındaki çeşitler; Günay Karaağaç’ın “ünlem öbeği”, “birleşik fiil öbeği” ve “özel ad öbeği” dışındaki “yapımlık öbekler”i ile “cümle” dışındaki “çekimlik öbekler”i; Jean Dery’nin “yanaşmalık öbekler”i ile “yedişleyen + yedişlediği” biçimindeki öbekleri ilgili öbeklerin yapısal özelliklerini yansıtmaktadır. Bu öbeklerin çoğunun adlarının, anlatımda kapsamına girdikleri sözcük türüyle ilgisi yoktur. Örneğin, “sıfattakımı”nın anlatımdaki görevi genellikle “sıfatlık” değil, “bağlaç öbeği”nin anlatımdaki görevi “bağlaçlık” değil, “edat gurubu”nun anlatımdaki işlevi “edat görevi yapmak” değil, Ergin’in “fiil gurubunun (ad-fiil cümlemesisinin) görevi fiil olarak kullanılmak değildir.

b) T. Banguoğlu’nun kullandığı “ad takımı, zarf öbeği”; K. Bilgegil’in kullandığı “isim tamlamaları, zarf grupları, isim grupları”; M. Ergin’in kullandığı “isim tamlaması, birleşik isim, birleşik fiil, ünlem gurubu, , partisip gurubu, gerundium gurubu”; R. Şimşek’in kullandığı “ünlem öbeği” adı; Leyla Karahan’ın “isim tamlaması, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, birleşik fiil” adlandırmaları; Günay Karaağaç’ın “fiilimsi öbeği, ünlem öbeği, birleşik fiil öbeği, özel ad öbeği” biçimindeki “yapımlık öbekleri”nin ve bazı “çekimlik öbekleri”nin adları, söz konusu öbeğin anlatımda kapsamına girdiği sözcük türüyle ilgilidir. Yani “ad takımı, isim tamlaması, isim grupları, birleşik isim” anlatımda ad olarak; “zarf öbeği, zarf grubu” anlatımda belirteç olarak; “ünlem öbeği” anlatımda ünlem olarak görev yapmaktadır.

c) K. Bilgegil’in, M. Ergin’in, Leyla Karahan’ın ve Günay Karaağaç’ın kullandıkları “sayı öbeği (gurubu), kısaltma öbeği (gurubu), unvan öbeği (gurubu)”; M. Ergin’in ve Günay Karaağaç’ın kullandıkları “aitlik öbeği (gurubu)”; R. Şimşek’in, Günay Karaağaç’ın ve M. Ergin’in kullandıkları “iyelik öbeği (gurubu)” adları; Jean Dery’nin “belirtici öbekler”i bu öbeklerin kapsamına girdikleri sözcük türlerini değil, anlatımdaki çeşitli işlevlerini yansıtmaktadır. Örneğin; “unvan gurubu” bir kişinin sanını, “sayı gurubu” bir adın karşıladığı varlık ya da kavramın sayısını bildirmekte; “aitlik gurubu” ve “iyelik öbeği” sahiplik – aitlik ilişkisini karşılamakta; “kısaltma gurubu” yoğun anlamları bir iki sözcükle anlatma amacıyla kullanılmaktadır.

d) T. Banguoğlu’nun kullandığı “çekim öbeği, yanaşma takımı, katma öbekler” adları; M. Ergin’in ve Günay Karaağaç’ın kullandıkları “isnat gurubu”; R. Şimşek’in kullandığı “niteleme öbekleri, çekim öbekleri” adları; Günay Karaağaç’ın kullandığı “ilişkilendirme öbeği, nitelendirme öbeği” adları; Kononov’un kullandığı “leksik terkip, sintaktik terkip, leksik - sintaktik terkip” adları ilk bakışta ayırdına varılamayan, ancak uzun okuma ve incelemelerle

anlaşılabilen anlamlar taşımakta; bunlardan “ısınat gurubu” dışındakiler, özellikleri – işlevleri – yapıları değişik birden çok öbek türünü kapsamaktadır.

e) İbrahim Delice; öbekleri “kelimeyle kurulanlar / ekle kurulanlar” başlıkları altında sıraladığına göre, Türkçedeki bütün belirtme öbeklerini yapısal özelliklerine göre çeşitlere ayırmış olmaktadır.

Yukarıdaki a, b, c, d, e maddelerinde söz konusu ettiğimiz öbeklerin bazıları, birden çok maddenin kapsamına girebilecek özellikler taşımakta ve öyle adlarla anılmaktadır.

Bu bölümlenme ve adlandırmaların dayandıkları temeller ve ölçütler (Günay Karaağaç’ın ve İbrahim Delice’nin kitapları dışındaki) kaynaklarda açıklanmadığı, ayrıca farklı ölçütlere dayanan bölümlenme ve adlandırmalar karışık olarak verildiği için; bunlar, ancak ezberleme yöntemiyle öğrenilebilmekte, Türkçe metinler üzerinde bunlara ilişkin uygulamalı çalışmalar yapmak da zor olmaktadır. Yine bu bölümlenmeler ve adlandırmalar, Türkçe metinlerdeki bütün belirtme öbeklerini kapsamayabilmektedir.

Bu sakıncaları ve öğrenme – uygulama güçlüklerini ortadan kaldırmak amacıyla biz, belirtme öbekleri için, iki temel ölçüte uygun iki türlü bölümlenmeyi ve adlandırmayı öneriyoruz:

Belirtme öbeklerinin anlatımda işlevini gördükleri sözcük türlerine göre çeşitleri ve adları

Bu bölümlenme ve adlandırma ölçütüne göre; anlatımda ad görevi yapan bütün belirtme öbeklerine ad öbeği, sıfat görevi yapan bütün öbeklere sıfat öbeği, belirteç görevi yapan bütün öbeklere belirteç öbeği, fiil görevi yapan bütün öbeklere fiil öbeği, ünlem işlevi gören bütün öbeklere ünlem öbeği adları verilmelidir.

Sekiz sözcük türünden adılar genellikle tek sözcük biçiminde oldukları, adıları içeren öbeklerin ad çekimine girerek ad görevi yapması ve ad öbeği sayılması, öbek biçiminde olan belgisiz adılların da belgisiz sıfat öbeklerinin ad çekimine girmesiyle oluşması... gibi nedenlerle, “adıl öbeği” adlı bir tür oluşturmayı gereksiz buluyoruz. Söz konusu öbekler, zaten anlatımda ad görevi yaptıkları ve ad çekimine girerek kullanıldıkları için, bunları ad öbekleri içinde saymalıyız. İlgeç öbekleri, anlatımda genellikle belirteç işlevi gördükleri için, bunların da belirteç öbekleri içinde göstermeliyiz. Bağlaçlarınsa, genellikle tek sözcük biçiminde olduklarını biliyoruz. Dilimizde birer sözcük değeri taşıyan “ki, de” öğeleriyle kalıplaşmış olarak bağlaç görevinde kullanılan “kaldı ki, yeter ki, ise de, ya da” gibi biçim birimleri “bağlaç öbeği” adıyla anarak böyle bir tür oluşturmanın, “konuyu gereksiz ayrıntılara boğmak” olacağını düşünüyoruz. Böylece; “ad öbekleri, sıfat öbekleri, belirteç öbekleri, fiil öbekleri, ünlem öbekleri” adını verdiğimiz 5 tür öbeği, “anlatımda işlevini gördükleri sözcük türlerine göre” bölümlenmiş ve adlandırmış oluyoruz.

Hangi sözcük kümelerinin hangi sözcük türünün kapsamına girdiği konusunda ayrıntılı açıklama ve örneklendirmeler, ilgili kitaplarda ya da bu konuya ilişkin derslerde, “ad öbeği, sıfat öbeği, belirteç öbeği, fiil öbeği, ünlem öbeği” başlıkları altında verilebilir; Türkçe metinler üzerinde yapılabilecek uygulamalarda gösterilebilir. Örneğin; bir Türkçe metindeki belirtme öbeklerinin bu bölümlenmeye göre türlerini gösterme uygulaması şöyle yapılabilir:

Anlatımda işlevini gördükleri sözcük türlerine göre belirtme öbeklerini gösterme uygulaması:

Metin: “Hukuk Devrimi, Dil Devriminden önce gerçekleştirildiği için yasalarda, özellikle temel yasalarda, Osmanlıcadan gelen terim ve sözcükler hukuk dilini oluşturmuştu. Otuzlu yıllarda başlayan Dil Devriminden sonra, yasalarda da Türkçeye özen gösterilmiştir.”

Ad öbekleri: *hukuk devrimi* : belirtisiz ad takımı biçiminde ad öbeği

dil devrimi : belirtisiz ad takımı biçiminde ad öbeği

dil devriminden önce gerçekleştirildiği : ortaç cümlemsisi biçiminde ad öbeği

yasalarda, özellikle temel yasalarda : bağlaç öbeği biçiminde ad öbeği

temel yasalar : sıfat takımı biçiminde ad öbeği

Osmanlıcadan gelen terim ve sözcükler : sıfat takımı biçiminde ad öbeği

terim ve sözcükler : bağlaç öbeği biçiminde ad öbeği

hukuk dili : belirtisiz ad takımı biçiminde ad öbeği

otuzlu yıllar : sıfat takımı biçiminde ad öbeği

dil devrimi : belirtisiz ad takımı biçiminde ad öbeği

otuzlu yıllarda başlayan dil devrimi : sıfat takımı biçiminde ad öbeği

Sıfat öbekleri : *Osmanlıcadan gelen (terim ve sözcükler)* : ortaç cümlemsisi biçiminde sıfat öbeği

otuzlu yıllarda başlayan (dil devrimi) : ortaç cümlemsisi biçiminde sıfat öbeği

Belirteç öbekleri: *dil devriminden önce* (gerçekleştirildiği): ilgeç öbeği biçiminde belirteç öbeği

dil devriminden önce gerçekleştirildiği için (oluşturmuştu): ilgeç öbeği biçiminde belirteç öbeği

dil devriminden sonra (özen gösterilmiştir) : ilgeç öbeği biçiminde belirteç öbeği

Fiil öbekleri: *özen gösteril-* : ad + çekimli yardımcı fiil biçiminde oluşmuş fiil öbeği

Belirtme öbeklerinin yapısal özelliklerine göre türleri ve adları

Bu ölçüte göre bölümlenme ve adlandırma yaparken, ilgili öbek anlatımda hangi sözcük türünün işlevini görürse görsün, onun taşıdığı yapısal özellikleri ve oluşum biçimlerini temel almak gerekmektedir. Buna göre; Türkçedeki belirtme öbeklerinin türlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. İyelik Takımları: *benim işim, (onun) sorusu, kendi bilginiz, (kendi) ayakları...* gibi.
2. Ad Takımları: *kaynak suyu, işin zoru, Dil Derneği, adamın ekmek kapısı...* gibi.
3. Sıfat Takımları: *ilk kapı, ikinci yol, kuru bir toprak, Bayan Sevgi, iki yüz (YTL), birkaç ton (kiraz)...* gibi.
4. Belirteç Takımları: *pek sıkıcı (oldu), en erken (çıkma), daha az (çalış)...* gibi.
5. Özel Ad Öbekleri: *Ahmet Isıcı, Çiğdem Tansık, Emine Işık Taş...* gibi.
6. San Öbekleri: *Mehmet Ağa, Gönül Hanım, Sırrı Bey...* gibi.
7. +DEn..... +E Öbekleri: *evden okula (kadar), dereden tepeye (değin), yerden yere (çarptı), dipten doruğa (donatmış)...* gibi.
8. Ad-fiil cümlemsileri: *Sokağa bakmak, eve girmeye, cama tırmanışı...* gibi.

9. Ortaç cümlemleri: aşa dökülen (su), yağmur yemiş (toprak), tatlıdan hoşlanmaz (tiryaki); eğitim almışları (yeğlerim), tuza banacağı (veriyor) ... gibi.

10. Ulaş Cümlemleri: iş işten geçince (gelme), çok çalışarak (gir), yere kilim serip (oturduklar), parayı alır almaz (kalktı) ... gibi.

11. Bağlaç Öbekleri: *sen, ben ve Ayşe; yararlı ile güzel; at- ve it-... gibi.*

12. İyelik Ekiyle Donmuş Öbekler: alın açık (olan), boyunu tutulmuş (komşu); ayaklar(t) yalın (koştı), bileği bükülmez (bir savaştı) ... gibi.

13. Durum Ekiyle Donmuş Öbekler: dört nala (koşuyor), içten pazarlıklı (arkadaş), ikide bir (girip çıkıyor), bir bakışta (tanıdım) ... gibi.

14. Toplamalı Sayı Öbekleri: on iki (saat), yüz yirmi bir (gün) ... gibi.

15. İlgeç Öbekleri: *benden sonra, yurdum için, anneme göre, sınava değin... gibi.*

16. Kısaltma Öbekleri: *geçmiş olsun, iyi geceler, sağlık olsun, hoşça kal, iyilik sağlık, ne haber... gibi.*

17. İkilemeler: *kıs kıs (gülüyor), yan yan (yürüyor), eğri eğri (çizgiler), vah vah, çatır çatır (söküldü), analı kızlı (kadınlar), kenardan kenardan (yürüdü), ona buna (verdin), çoluktan çocuktan (söz et biraz) ... gibi.*

18. Fiil Öbekleri: *açmış bulun-, gülesi gel-, konuşup dur-, şaşırıp kal-, hitap et-, perişan ol-, canını çıkar-, ense yap-, taş kesil-... gibi.*

19. Ünlem Öbekleri: *ah canım, aman aman, hey hey, of anam, vay be... gibi. (*)*

Üzerinde “anlatımda işlevini gördükleri sözcük türlerine göre belirtme öbeklerini gösterme uygulaması” yaptığımız yukarıdaki metinde bulunan belirtme öbeklerinin yapısal özelliklerine göre türlerini de burada gösterelim:

hukuk devrimi: belirtisiz ad takımı

dil devrimi : belirtisiz ad takımı

dil devriminden önce gerçekleştirildiği: ortaç cümlemleri

yasalarda, özellikle temel yasalarda: bağlaç öbeği

temel yasalar : sıfat takımı

Osmanlıcadan gelen terim ve sözcükler: sıfat takımı

hukuk dili : belirtisiz ad takımı

otuzlu yıllar : sıfat takımı

dil devrimi : belirtisiz ad takımı

otuzlu yıllarda başlayan dil devrimi: sıfat takımı

Osmanlıcadan gelen: ortaç cümlemleri

otuzlu yıllarda başlayan: ortaç cümlemleri

dil devriminden önce: ilgeç öbeği

dil devriminden önce gerçekleştirildiği için: ilgeç öbeği

dil devriminden sonra: ilgeç öbeği

özen gösteril- : ad + çekimli yardımcı fiil biçiminde fiil oluşmuş öbeği

Sonuç: Türkçeye ilgili dilbilgisi kaynakları yazarlarının; çoğunlukla, Türkçedeki belirtme öbeklerini adlandırırken ve bölümlerken bir ölçüt belirlememeleri ve kendi adlandırma ve bölümlenmelerini hangi ölçüte göre yaptıklarını açıklamamaları Türk dilbilgisi öğretiminde bir belirsizliğe ve karmaşaya yol açmakta; konunun anlaşılabilir olarak öğrenilmesinden çok ezberlenerek yinelenmesi sonucunu doğurmaktadır.

Bu nedenle; Türk Dilbilgisinin öğretimine yönelik kaynak kitapların ya da ders kitaplarının sözdizimi bölümlerinde, Türkçenin belirtme öbekleri, ilk olarak “anlatımda işlevini gördükleri sözcük türlerine göre” çeşitlere ayrılmalıdır. Bunlar “ad öbeği, sıfat öbeği, belirteç öbeği, fiil öbeği ve ünlem öbeği” adlarıyla andığımız 5 türdür. İkinci olarak, belirtme öbeklerinin “ yapısal özelliklerine göre” türlere ayrılması gerekmektedir. Bunlar, yukarıda adları sıralanan toplam 19 türdür.

KAYNAKÇA

BANGUOĞLU T. 1974, *Türkçenin Grameri*, İstanbul: Baha Matbaası,

BİLGEGİL K. 1984, *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Dergah Yayınları

DELİCE İ. 2003, *Türkçe Sözdizimi*, İstanbul: Kitabevi

DENY J. (Çev. Elöve Ali Ulvi) 1941, *Türk Dil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları

DİZDAROĞLU H. 1976, *Tümcebilgisi*, Ankara: Kalite Basımevi

EDİSKUN H. 1985, *Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi

ERGİN M. 1972, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Minnetoğlu Yayınları

GENCAN T. N. 1979, *Dilbilgisi*, Ankara: TDK Yayınları: 418

HATİBOĞLU V. 1972, *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara: TDK Yay.: 353

KAHRAMAN T. 2009, *Çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası

KARAAĞAÇ G. 2009, *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul: Kesit Yayınları: 12

KARAHAN L. 2004, *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yay.: 58

ŞİMŞEK R. 1987, *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık Ve Ambalaj Sanayi

TEKİN T. 1959, A. N. Kononov, Ankara: T.D.A.Y. Belleten 1959, TDK Yayınları: 180

(*) “fiil” ve “ünlem” aynı zamanda birer sözcük türünün adı oldukları için; “fiil öbekleri” ve “ünlem öbekleri”, “Belirtme Öbeklerinin Anlatımda İşlevini Gördükleri Sözcük Türlerine Göre Türleri ve Adları” bölümlemesinde de birer tür olarak gösterilmişlerdir.